

PREDSTAVE DOMA V PRIPOVEDIH SLOVENSkih IN IRskih POVRATNIH – TRANSNACIONALNIH MIGRANTOV

Izvorni znanstveni članek | 1.01

Izvleček: Temeljne ideje pričujoče razprave izhajajo iz predpostavke, da koncept doma z vidika globalnih komunikacij, potrošništva in popularne kulture odseva nove poglede na odnos med posamezniki in dojemanjem prostora. Avtorica sooči pripovedi o domu slovenskih in irskih povratnih (oziroma transnacionalnih) migrantov, ki odkrivajo celovit preplet posameznikovih predstav o sebi in drugih. Rdečo nit gradi predpostavka, da kljub vplivom globalizacijskih procesov in transnacionalnih tokov ideje o kulturno in etnično različnih prostorih ostajajo trdne. Dom, ki je lahko prebivališče, domovina ali konstelacija odnosov, pa igra pomembno vlogo v posameznikovih identifikacijah.

Ključne besede: koncept doma, slovenski in irski povratni migranti, transnacionalna migracija, diasporične skupnosti

Abstract: The text is based on the premise that from the aspect of visual communication, consumerism, and popular culture the concept of home reflects new views of the relation between the individual and the perception of space. Narratives focusing on home, recounted by Slovene and Irish return (or transnational) migrants, reveal an intricate wealth of notions of the self and of others. The central proposition suggests that in spite of globalization processes and transnational currents ideas about culturally and ethnically different spaces remain unshaken. The home, which can be a dwelling place, one's homeland, or a web of relations, is an important part of one's identification.

Key Words: the concept of home, Slovene and Irish return migrants, transnational migration, diasporic communities

Uvod

Pojmi, kot so transnacionalizem, kreolizacija in hibridizacija, so v zadnjih desetletjih zasedli pomembno mesto v antropoloških raziskavah in razpravah. Povečano zanimanje za globalne in transnacionalne tokove, ki je zajelo tako posameznike in njihove skupnosti kot tudi širše institucionalizirane strukture, se odraža predvsem v premisleku o temeljnih antropoloških konceptih kulture, etničnosti in identitete (Basch idr. 1994; Glick Schiller in Basch 1995; Kearney 1995; Hannerz 1996; Appadurai 1996; Portes 1997; Vertovec 1999, 2007a). Splošne predpostavke, da se 'prostor' (*space*), lokacija, kultura, družba in kolektivna identiteta povezujejo v skupnem omejenem prostoru in da se kulturne razlike nanašajo na obstoj prepoznavnih meja, prelomov, ločnic in diskontinuitet, so postale neustrezne (Gupta in Ferguson 2007). Pojav prepletanja jezikov in spajanja kultur, ki ni sicer nič novega, vendar pa nedvomno poteka v hitrejšem ritmu, poraja nove ideje o ljudeh in njihovih identifikacijah. Lahko bi rekli, da je socialna, ekonomska in kulturna povezanost sveta postala neizpodbiten del vsakdanje realnosti. Neustavljivi tok ljudi, blaga in idej ter nenehno prehajanje meja različnih socialnih in kulturnih procesov pa je postavilo na kocko nekdanjo tako implicitno povezavo med človekom in prostorom.

Globalni procesi kot posledica tehnološkega razvoja in razmaha množičnih medijev so nedvomno spremenili določen pogled na ljudi in njihov način življenja. Kot predpostavlja Appadurai, se je v zadnjih desetletjih kot posledica sprememb v prejšnjem stoletju v svetu zgodil določen preobrat. Elektronski mediji ter množične migracije so v svetu ne le nova moč, temveč omogočajo umišljanje, ki je postalo kolektivno, družbeno dejstvo (1996: 4). Umišljanje poudarja posameznikovo tvornost in zahteva prevetritev postavljenih teorij o odnosu med posameznikom in družbo. V tej luči je treba redefinirati klasične antropološke vidike preučevanja, povezane predvsem z odnosom med posameznikom, prostorom in identiteto. Odnos, ki ga oblikujejo, je specifičen in v veliki meri odvisen od krepitve svetovnih družbenih odnosov, ki

povezujejo oddaljene koticke sveta (Kearney 1995: 584). Smoter se torej skriva v ugotovitvi, da so vse asociacije prostora, ljudi in kulture družbeni in zgodovinski proizvodi, ki jih je treba razložiti in ne sprejemati kot vnaprej dana dejstva. Osredotočiti se na povezavo med prostorom in posamezniki torej pomeni spremljati proces, ki zahteva od vsakega človeka neprestano ustvarjanje prostora (glej Gupta in Ferguson 1997: 3).

V pričujočem besedilu skušam odnos med posamezniki in prostorom razumeti s konceptom doma. Razmišljanje sledi raziskavi, ki je nastala med letoma 2007 in 2009, v kateri sem se osredotočila na slovenske in irske povratne migrante ter njihove potomce. Rdečo nit gradi predpostavka, da kljub vplivom globalizacijskih procesov, množičnih medijev in transnacionalnih povezav želja po pripadnosti določenemu prostoru igra ključno vlogo v življenju posameznikov. Dom, ki je lahko prebivališče, domovina ali konstelacija odnosov, pomembno vpliva na oblikovanje posameznikovih identitet, pri tem pa dom kot domovina v svoji predstavi podobi ostaja ključni element njihovih občutij pripadnosti in temeljnih identifikacij. Dejanski prostori in lokalnosti v luči globalizacijskih procesov in transnacionalnih tokov postajajo sicer čedalje bolj zamegljeni in neprepoznalni, vendar pa so ideje kulturno in etnično različnih prostorov postale še trdnejše.

Osredotočiti se na način, kako je prostor zamišljen, in odkrivati poteke, s katerimi se konceptualni procesi ustvarjanja prostora srečajo s transnacionalnimi ekonomskimi in političnimi tokovi, so pglavne smernice opravljenega etnografskega dela. Prvenstveni izziv etnografskega terenskega dela se je nanašal na vprašanje, kako ustrezno razložiti številne medpovezave, ki vejejo okrog sveta, in stojijo nasproti tradicionalnemu dojemanju kultur. Odgovor ponuja večlokalna, translokarna etnografija (Robben 2007: 332), ki poudarja ideje, da se mora etnografija umakniti od konvencionalnega enolokalnega raziskovanja. V nasprotju s poudarjanjem dihotomij, kot so lokalno in globalno (glej Marcus 1995: 95), je etnografsko delo v pričujoči raziskavi skušalo zajeti povezave med posamezniki znotraj transnacional-

* Tea Golob; magistrica kulturne antropologije. 1000 Ljubljana, Trubarjeva 23, E-naslov: tea.golob@gmail.com

nih socialnih svetov. Slednji prekrivajo in povezujejo različne lokacije, razpršene po številnih območjih sveta.

Predstave doma s transnacionalnega vidika

V zadnjem desetletju je bil transnacionalizem sprejet kot razširitev migracijskih procesov, ki potekajo preko nacionalnih meja, in sicer kot refleksija na pospešeno in olajšano gibanje, obsežnejši dostop do informacij, transporta in komunikacij. V ospredje je stopila predpostavka, da migracij ne moremo več obravnavati kot enostavnih družbenih pojavov selitev, temveč kot večplastne in prepletene procese. Ko se migranti selijo med državami, ohranjajo stike z ljudmi v kraju emigracije, nove povezave v imigracijski družbi pa oblikujejo tudi v odvisnosti od lastnih migracijskih vzrokov in izkušenj ter migracijske in integracijske politike, globalnih tokov in transnacionalnih povezav (Repič 2006: 40). Transnacionalna perspektiva je umaknila raziskovalni fokus od razlogov, ki pripeljejo do migracije, in postavila v ospredje posameznika, ki zaradi globalnih procesov konstruira specifične, večdimenzionalne identitete in jih oblikuje znotraj številnih transnacionalnih aktivnosti (Al-Ali in Koser 2002: 2–3). Ideje transnacionalnosti poudarjajo sposobnost ter moč migrantov v ustvarjanju njihovih življenj preko meja. Z gradnjo ekonomskih, socialnih, političnih in kulturnih vezi si migranti odpirajo poti, ki jim omogočajo vzdrževanje članstva v obeh državah, tako v državi emigracije kot imigracije (Basch idr. 1994; Salih 2002). Koncept transnacionalnosti je bil kljub uporabnosti deležen veliko kritik oziroma je prav ta uporabnost napeljevala na preveliko zmedo v raziskavah transnacionalnih procesov (Mintz 1998; Friedman 2002; Wimmer in Glick Schiller 2002). Razprave o uporabnosti ter verodostojnosti pojma transnacionalnost so danes še vedno vroče. Ne glede na številne kritike in dvome o aktualnosti samega koncepta v antropoloških raziskavah, se zdijo ideje transnacionalnosti v pričujoči raziskavi primerne, saj so življenja obravnavanih migrantov dnevno zaznamovana z aktivnostmi, ki vsakodnevno prehajajo meje ter povzročajo nastanek prostorov, ki izhajajo iz konstantnih povezav med domovino in državo imigracije. Pri tem izhajam tudi iz predpostavke nedavne diskusije na omenjeno temo (Vertovec 2007b), ki na kratko povzeto poudarja, da transnacionalizem nikakor ni noviteta, je pa vsekakor nekaj novega v smislu metod, konceptov, etnografskega opazovanja in analize, ki mu sledi.

Perspektive transnacionalnih migracij in teritorialne razpršenosti osvetljujejo nove poglede na migrante in njihov občutek pripadnosti prostoru ter zahtevajo premislek o pojmihi, kot so domovina in diasporične skupnosti. Koncept transnacionalnosti omogoča tudi lažje razumevanje medgeneracijskih povezav med migranti in zajema širše razumevanje kompleksnosti migracij ne le povratnih emigrantov, temveč tudi njihovih potomcev, ki sledijo svojim koreninam (Repič 2006). Migranti, ki vzpostavljajo intenzivnejše čezmejne stike in meje pogosto tudi fizično prehajajo, postanejo del transnacionalnih socialnih svetov. Pri tem pa je treba upoštevati, da aktivnosti, ki potekajo preko nacionalnih meja, ne izključujejo in zmanjšujejo pomena nacionalnih identitet, saj večina migrantov ohranja identifikacijo s svojo nacionalno državo, kar je izrazito predvsem za diasporične skupnosti; brez nacionalnosti ne more biti transnacionalnosti (Willis idr. 2004). Transnacionalne in nadnacionalne institucije sicer spodkopavajo moč nacionalnih držav, vendar organi slednjih še vedno igrajo ključno vlogo.

Sočasno z razvojem idej o transnacionalnosti, deteritorializaciji in fluidnosti je tudi pojem dom dobil nove konceptualne okvire. Dom, ki je v tradicionalni antropološki misli lahko pomenil tako družinsko okolje kot tudi določeno deželo oziroma domovino, je nakazoval na eksplicitno povezanost doma in teritorija, in predpostavljaj, da je nacionalna država primarno izhodišče življenja ljudi (Rapport in Dawson 1998; Ahmed 1999; Armbruster 2002; Lukas in Purkayastha 2007). Nove perspektive, ki so nastale kot posledica rasti globalnih komunikacij, potrošništva in popularne kulture, so dom vključile v procese transnacionalnosti. Koncept doma tako zajema spremenjen odnos med posameznikom in dojemanjem prostora in vključuje sodobne antropološke poglede, ki poudarjajo posameznikovo aktivnost in sposobnost imaginacije oziroma umišljanja (Appadurai 1996; Rapport 2003). Dom ne definira več le fizičnega zatočišča na določeni lokaciji, temveč je celovit splet posameznikovih konstrukcij in predstav o sebi in drugih. Ni le statična entiteta, temveč proizvod umišljanja, ki lahko postavlja dom na več lokacij hkrati ter povezuje posameznikove občutke pripadnosti tudi z njegovo konstrukcijo predstavne skupnosti (Anderson 1998). Pri tem je treba upoštevati, da tako dom kot tudi domovina pogosto sežeta bolj na področje simbolne geografije kot na dejanska ozemlja (Rapport in Overring 2004; Ahmed idr. 2003; Repič 2008).

Koncept doma kot analitično orodje pri raziskovanju migrantov

V dveh državah, v Sloveniji in na Irskem, sem skušala zbrati ključne zgodbe, ki bi osvetlile vpetost migrantov v transnacionalne socialne svetove. Osrednjo pozornost sem namenila pripovedim migrantov o družini in domu in jih skušala povezati z njihovim dojemanjem domovine ter tako osvetliti njihove identifikacije. Osrednji cilj opravljene etnografije je bil pridobiti pripovedi, ki bi razjasnile položaj migrantov v procesih ustvarjanja in umišljanja prostora ter oblikovanja povezave med domom in domovino.

Na začetku svojega dela sem poskušala najti informacije o migrantih v društvih, ki se ukvarjajo s t. i. povratniki. Tako me je na primer društvo Slovenci v svetu napotilo k določenim posameznikom in mi dalo nekaj ključnih informacij o slovenskih skupnostih v tujini. Krog svojih sogovornikov sem poskušala razširiti tudi z metodo snežne kepe. Tako sem uspela opraviti veliko pogovorov, vendar so bili ti večinoma omejeni le na specifičen krog ljudi, kar je pogosta zagata omenjene metode. Večina povratnih oziroma transnacionalnih migrantov v Sloveniji je prišla iz Argentine in je bil zato tudi krog mojih sogovornikov omejen na omenjeno skupino. S pomočjo sorodnikov in z brskanjem po spletnih straneh sem se povezala z nekaterimi slovenskimi skupnostmi v Nemčiji, ki so mi posredovale nekaj podatkov o samih skupnostih ter tudi o nekaterih posameznikih, ki so se vrnili v Slovenijo. Poleg tega imajo slovenske skupnosti v Nemčiji redne stike s skupnostmi v Franciji, Belgiji in Luksemburgu, kar mi je omogočilo, da sem pridobila nekaj informacij tudi o tam živčih Slovencih. Pomemben vir informacij je bil tudi duhovnik, ki je več let potoval po župnijah slovenskih skupnostih v Evropi. Zbrani pogovori so na koncu zajeli tri generacije transnacionalnih migrantov iz Argentine, Nemčije in Francije.

Na tej točki moram opozoriti na nekaj ključnih razlik v povratni oziroma transnacionalni migraciji. Te se nanašajo predvsem na stanje, ki je zaznamovalo emigracijo s slovenskega teritorija.

Poleg ekonomskih dejavnikov so emigracijo v prejšnjem stoletju zaznamovale tudi politične okoliščine. Politična komponenta igra pomembno vlogo predvsem pri slovenskih migrantih iz Argentine. Večina posameznikov, ki je pred kratkim prišla v Slovenijo, je v Argentino migrirala zaradi nasprotovanja komunističnemu režimu po drugi svetovni vojni oziroma zaradi medvojne sodelovanja z okupatorjem. Število povratnih migrantov je zato precej nizko, več je njihovih potomcev, ki so pravzaprav imigrirali v Slovenijo. Čeprav se ekonomski dejavniki pogosto prepletajo s političnimi (večina Slovencev iz Argentine je prišla v Slovenijo po ekonomski krizi v Argentini leta 2001), so imeli slednji ključno vlogo pri oblikovanju slovenskih skupnosti ter tudi pri odločitvi za prihod v Slovenijo. Politični kontekst je bil sicer pomemben tudi pri oblikovanju slovenskih skupnosti v Evropi, vendar so ekonomski dejavniki, še zlasti v Nemčiji, veliko bolj izraziti, saj so Slovenci tam iskali delo vse do konca sedemdesetih let dvajsetega stoletja. Ob analiziranju zgodbe migrantov sem bila tako pozorna na državo, iz katere so prišli, na starostno oziroma generacijsko skupino, ki ji pripadajo, ter na razloge, ki so zaznamovali (povratno) migracijo.

Drugi del terenskega dela sem med septembrom in novembrom 2008 opravila na Irskem. Raziskavo sem začela podobno kot v Sloveniji. Sogovornike sem pridobivala po principu snežne kepe, ki me je ponovno vodil do enake zagate. Na začetku sem bila omejena na zelo ozek krog ljudi, ta pa je vključeval eno generacijo migrantov, ki so prišli iz Londona. Svoj krog sogovornikov sem poskušala razširiti na različne načine. Na Irskem se številne organizacije ukvarjajo s povratno migracijo na institucionalni ravni, kar mi je omogočilo spoznati tudi druge migrante. Poleg tega mi je zelo pomagala knjiga, ki je nastala na podlagi delovanja organizacije Safe-Home Programme (Browner 2008). Omenjeno delo vključuje življenjske zgodbe povratnih migrantov iz Amerike, Avstralije, Afrike in Velike Britanije. Svoje sogovornike (kot tudi migrante iz omenjene zbirke) sem razdelila v enake kategorije kot slovenske migrante. Pri pogovorih sem uporabljala delno strukturiran vprašalnik, odločitev zanj pa je temeljila na dejstvu, da sogovornikov verjetno ne bom imela več možnosti videti in se z njimi pogovarjati, čeprav je bila večina pogovorov zelo sproščenih. Ker sem zbirala življenjske zgodbe oziroma dogodke, so pogosto vaje v roke vzeli kar migranti sami in poudarjali pomembne oporne točke.

Na predstave doma sem se osredotočala s pomočjo dveh idejnih okvirov, ki kot analitični orodji na eni strani zajemata »ustvarjanje doma«, po drugi strani pa »prihod domov«. ¹ Prvi se nanaša predvsem na zunanji videz doma ter na socialne in kulturne prakse znotraj njega, medtem ko drugi označuje predvsem predstavne konstrukcije prostora, ki ga migranti zaznavajo kot domovino. S tem namenom sem se posvetila raziskovanju načina življenja migrantov v diasporičnih skupnostih ter po njihovem prihodu v Slovenijo ali Irsko. Najprej sem poskušala predstaviti različne načine, s katerimi so migranti ustvarjali fizični prostor, kjer so se počutili doma, ter bila poleg tega pozorna na njihove prakse ter pripovedi, ki so odsevali predstave o domu. V obeh primerih, torej v slovenskem in irskem, sem številne informacije o obravnavani temi pridobila s prav posebnega zornega kota, ki

je odražal predvsem njihove intimne občutke pripadnosti, izzvanje prav s pogovorom o domu.

Pri prvem analitičnem pristopu je treba upoštevati, da so čustvene komponente doma in elementi spomina povezani s konkretnimi materialnostmi prostorov, predmetov in ritualov, medtem ko je ustvarjanje doma in delovanje znotraj njega neločljivo povezano s samo predstavo o domu (glej Ahmed idr. 2003: 9). Na podlagi slednjih perspektiv ilustriram načine, s katerimi se kaže predstava doma, ki jo obravnavani migranti konstruirajo in ohranjajo na podlagi odnosa do etnične pripadnosti, domovine in aktivnosti, namenjenih ohranjanju kulturne identitete, dediščine in narodne zavesti. Ugotavljam tudi, da je iskanje načinov, s katerimi se materializirajo predstave o domovini, ključna komponenta za razumevanje identifikacij migrantov.

Drugi analitični pristop omogoča vpogled v razloge in vzvode, ki vodijo emigrante in njihove potomce na prostor, od koder izvirajo, in s tem razkriva njihove predstave, s katerimi umišljajo domovino. S tem ko sledim njihovim potem in raziskujem vzroke za migracijo, ugotavljam, da je njihov prihod v Slovenijo ali na Irsko sicer pot nazaj domov, vendar sam pojem ostaja precej problematičen. Migracijski proces zajema tako ločitev od doma kot lokacijo izvora, prostora domovanja ter vsakodnevne senzorične izkušnje. Od vsake migrantove poti je odvisno razumevanje doma, ki odseva življenje v socialnih svetovih, ti pa se raztezajo med več držav in vodijo v nastanek večplastnih občutkov pripadnosti in domačnosti.

S pomočjo obeh konceptov doma, torej ustvarjanja doma in prihoda domov, skušam prikazati tudi vpliv simbolnega kapitala, ki kroži znotraj diasporičnih skupnosti in transnacionalnih povezav ter hkrati poudarja vlogo posameznika v migracijskih procesih. Pri tem izhajam iz ideje transnacionalnega habitusa (Kelly in Lussis 2006), za katero menim, da osvetljuje odnos med domovino in diasporičnimi skupnostmi ter razjasnjuje vpliv omenjene povezave na posameznike in njihove identitete.

Pripovedi migrantov ter predstave doma v diasporičnih skupnostih

Življenje v diasporičnih skupnostih je igralo pomembno vlogo v percepciji in odnosu do doma, saj so skupnosti socialni prostori, kjer posamezniki definirajo in ustvarjajo tiste svoje kolektivne identitete, ki poudarjajo njihove korenine. Slovenske skupnosti v Argentini in Evropi so z namenom, da bi med svojimi člani ohranile slovensko identiteto, vložile veliko navora v ohranitev ter prenos določenih idej, podob in socialnih spominov, povezanih z domovino. Z različnimi praksami, s katerimi so umišljali Slovenijo (oziroma slovenskost), so pravzaprav tkali predstave doma kot domovine, kar se je izkazalo kot pomembna karakteristika migrantskih skupnosti. Kot predpostavlja Sara Ahmed, preteklost obstaja v zgodovini izgubljenih domov, medtem ko je ta preteklost razdvojena med določenim in splošnim ter med lokalnim in transnacionalnim (Ahmed 1999: 343). V tem procesu je 'prostor' (*space*), ki je še najbolj domač in družinski, bolj kot z bivališčem povezan s predstavo, kakšen naj ta prostor bo. Zato se tudi domovi ustvarjajo s pripovedmi: dom je »od koder jaz prihajam oziroma od koder so moji ljudje« (Ahmed 1999: 346). Predstava doma kot dežele se je razvijala in ohranjala v različnih okoljih in prostorih, kjer so ohranjali etnično oziroma narodno identiteto, ter se odražala v fizičnih objektih ter socialnih in kulturnih praksah. Slovenski migranti so ohranjali slovensko identiteto,

1 Termina sta prevod angleških izrazov za *home-making* in *home-coming*, ki sta kot analitični orodji predstavljena v izvirnem delu naloge, napisane v angleškem jeziku.

kulturno dediščino in spomine na domovino ter skušali to prenesti na svoje potomce. Ohranjali so določene kolektivne spomine v slovenskih šolah, na prireditvah in ob drugih aktivnostih. Organizirali so številne kulturne dogodke, izdajali knjige ter časopise v slovenskem jeziku ter nenazadnje med seboj govorili slovensko. Pomembna je tudi povezava med domom kot fizičnim in simbolnim prostorom, ki se manifestira v produkciji prostora, umišljenega kot dom. Treba je razumeti, da produkcija in raba doma vzbujata vzajemen vpliv domačega okolja na akterje, katerih dnevne aktivnosti so hkrati omogočene ter omejene s fizičnim karakterjem prostora in z njegovo vsebino. Kot menita Birdwell-Pheasant in Lawrence-Zuñiga, je dom zakodiran s tistimi kompleksnimi simbolnimi pomeni, ki izražajo identiteto, status in življenje in skupaj močno vplivajo na posameznike (1999: 9). V pripovedovanjih mojih sogovornikov se je skrivalo veliko dokazov, kako so zunanji videz ter socialne prakse znotraj njihovih domov (domovanj) v diasporičnih skupnostih vplivali na povezavo doma in domovine ter na njihove identitete:

Vedno sem imel občutek, da je naš dom drugačen. Lahko si videl razliko med slovenskimi in argentinskimi domovi. Oni so vedno uporabljali veliko kamna pri gradnji hiš, Slovenci pa ne. Mi smo večino naredili iz lesa. Recimo naši prostori so imeli leseni opaz, argentinski so bili pa prazni, goli.

Naš dom v Argentini je bil prav tak, kot so domovi tukaj v Sloveniji. Zunanji videz slovenskih domov je spominjal na tradicionalno slovensko restavracijo.

Moj oče je okrasil balkon na slovenski način. Izrezljal je majhne rdeče srčke. To sem opazil šele, ko sem prišel v Slovenijo. Kljub temu se mi je naš dom zdel drugačen, res originalen.

Ponavadi so stene domov krasili s koledarji s slovensko pokrajino ter slikami slovenskih cerkva, vasi ter motivov iz vsakdanjega življenja. Kot meni Walsh, imajo slike pokrajin v domovih izseljencev še zlasti pomembno vlogo, saj utrjujejo pripadnost določenemu geografskemu prostoru. Te slike so prenašale predstave doma kot naroda ter romantizirano poudarjale povezavo z domovino (glej Walsh 2006: 6).

Pomemben element v »ustvarjanju« doma je tudi prenos slovenske identitete na otroke. Dom (kot domače okolje) igra pomembno vlogo v tem procesu, saj rabi kot temelj slovenskosti. Je prostor, v katerem posamezniki med primarno socializacijo dobijo pomembne informacije, ki usmerjajo njihovo identifikacijo. V pogovoru z mojimi sogovorniki se je še zlasti izražala vloga kulturnih in socialnih praks v omenjenem procesu. Sogovorniki iz druge ali tretje generacije slovenskih migrantov v Evropi in Argentini so na promer poudarili:

Naš dom v Argentini je bil povsem slovenski. Vsi smo seveda govorili slovensko znotraj zidov in ob vsakem prazniku smo imeli potico in koline na mizi.

Doma smo imeli pravilo, nenapisano seveda, da se lahko govori le slovensko. Zunaj smo pa lahko govorili francosko.

Spominjam se, da smo vsako nedeljo jedli kosilo, ki je bilo tipično slovensko in poslušali slovensko glasbo ... Imeli smo tudi veliko slovenskih knjig in spominjam se, da mi je mama pogosto brala slovenske pravljice in pripovedke, ko sem bil še majhen.

Slovenski migranti v diasporičnih skupnostih so redno poslušali slovensko glasbo in imeli doma veliko gramofonskih plošč s tovrstno glasbo. Poleg tega so preko satelita oziroma internetne povezave gledali tudi slovenske televizijske programe.

V irskih diasporičnih skupnostih je Irska prav tako referenčna točka, s pomočjo katere so migranti oblikovali svoje identitete. Večini migrantov je občutek doma, ki se je manifestiral v konkretni obliki družine in prijateljev, odseval jasno značilnost njihovega življenja v novem okolju. Z različnimi praksami ter tudi predmeti so ustvarjali dom v smislu ohranjanja spomina na domovino in tako zmanjševali razdaljo med njimi in Irsko. Sogovornica, ki je otroštvo in zgodnjo mladost preživel v Bostonu, je dejala:

Še posebej v prvih nekaj letih smo pogosto dobili hrano iz Irske, slaščice in bonbone. Vedno smo zjutraj jedli irski zajtrk. In to ne zato, ker bi bil dober, ampak ker je bil irski. Zelo značilno je bilo, da ko se je nekdo vrnil s počitnic, je odprl potovalko, v kateri je bilo veliko naše hrane. Zelo pomembna je bila tudi glasba. Imeli smo veliko CD-jev, verjetno veliko več, kot bi jih imela doma, z irsko glasbo. Lahko si videl tudi zemljevid Irske na steni ter izobešeno zastavo na dan sv. Patricka. Ljudje so poskušali biti bolj irski tam kot tukaj.

Vpliv simbolnega kapitala na predstave doma v diasporičnih ter transnacionalnih skupnostih

Prenos simbolnega kapitala v migrantskih skupnostih je omogočal in ohranjal identifikacijo posameznikov kot Slovencev ali Ircev in tako preprečeval asimilacijo v imigrantsko družbo. Pri tem so pomembno vlogo odigrale transnacionalne aktivnosti, ki so podpirale identifikacijo z obema državama. V transnacionalnih socialnih svetovih neprestano krožijo različne oblike kapitala (ekonomski, človeški, socialni in kulturni kapital), ki so večinoma neločljivo povezani viri, in se prenašajo s socialnimi in simbolnimi vezmi (glej Faist 2000: 191). Obstanek transnacionalnih socialnih svetov pravzaprav temelji po eni strani na različnem kapitalu, ki kroži med posameznimi osebami, ter po drugi strani na regulaciji nacionalnih držav ter njenih institucij (prav tam). Na podlagi pogovorov s slovenskimi in z irskimi migranti sem skušala prikazati različne poti, po katerih se socialni in kulturni kapital nalaga, izmenjuje in preobrača v transnacionalni habitus. Menim, da je o pomenu večplastnih povezav med migranti, ki vključujejo socialne, kulturne in ekonomske vezi, mogoče razmisliti s pomočjo ideje habitusa (Bourdieu 1990), in sicer v smislu hevrističnega teoretskega ogrodja, ki zajema različne dimenzije življenja transmigrantov (Kelly in Lusiš 2006). Pri tem naj poudarim, da je Bourdieuev poudarek na socialnih praksah le temelj za nadaljnje teoretiziranje o posameznikih in njihovih dejanjih ter predstavlja odmik od strukturalističnega pogleda. Allard na primer predpostavlja, da Bourdieuev koncept habitusa, socialnega kapitala in polj nudi interpretativno orodje za prepoznavanje pojave, ko so lahko posamezniki, locirani v socialne prakse (vključujoč razredno, spolno in raso pripadnost), sposobni zbrati različne vire, ki se jih da v različnih kontekstih uporabiti v različne namene (Allard 2005: 66). Kapital je torej družbeno ustvarjen in pogojen, vendar posameznikove socialne prakse, ki vedno vključujejo izmenjavo in rabo kapitala, niso determinirane z objektivno strukturo, temveč s pravili 'igre' (game), s katerimi

se posamezniki strinjajo. Čeprav so pravila igre zunaj posameznikove kontrole, se kljub temu reproducirajo s socialnimi praksami posameznikov. Ti posamezniki torej razvijejo dispozicije kot odgovor na objektivne razmere (Hillier in Rooksby 2005).

S tem ko sem poskušala raziskati interaktivne dimenzije socialnih iger ter njihov vpliv na identitete migrantov, sem se najprej osredotočila na mrežo in vezi določene skupine migrantov. Prva stvar, ki se zdi pomembna, je pretok idej, podob in informacij, ki v določeni migrantski skupnosti krožijo s socialnimi mrežami. Pozornost pa je treba usmeriti tudi na razširitev omenjenih mrež čez meje skupnosti in nacionalnih držav ter se osredotočiti na njihovo transnacionalno obliko.

Migranti so v diasporičnih skupnostih vzpostavili družinske in socialne odnose, ki so rekonstruirani in se nadaljujejo v obliki, značilni za prostor, od koder so prišli. Ne glede na to, ali so migranti definirani kot slovenski ali irski, so v procesu migracije vsi uporabili že obstoječe mreže, s pomočjo katerih so organizirali življenje v novem prostoru. Če se osredotočim na irski primer, je lepo razvidno, da so migranti pogosto doprinesli h kontinuiteti že obstoječe irske skupnosti, saj so si v prvih nekaj tednih ali mesecih prebivališče poiskali pri sorodnikih. Kot je na primer dejal sogovornik iz Londona:

Ko sem prispel v London, sem živel nekaj časa z mojo sestro in njenim fantom. Pozneje sem se seveda preselil na svoje, vendar je zelo kmalu prišla živet k meni druga sestra, ki je prišla iz Monahana. Tako je veliko lažje začeti novo življenje.

Pomembna karakteristika irskih skupnosti je njihova neformalna socialna mreža. Na različnih prostorih, kjer se migranti srečujejo, kot so na primer cerkve, bari ali klubi, socialno mrežo vzdržujejo duhovniki, delavci, gospodinje, prostovoljci, ipd. Te socialne mreže se obdržijo tudi po vrnitvi oziroma odhodu na Irsko.

Slovenski migranti so podobno organizirali svoje življenje. Nove povezave so vzpostavili s pomočjo sorodnikov in prijateljev, kar je tudi temelj slovenskih skupnosti. Ustanovili so slovenska društva, ki so po prihodu ljudi pri povezovanju igrala ključno vlogo. To se dobro vidi predvsem pri argentinskih Slovencih, ki so za boljšo medsebojno komunikacijo zbrali celo podatke o večini argentinskih Slovencev in izdali slovenski imenik (Repčič 2006: 144–152). Pomembnost socialnih mrež se kaže tudi pri v Evropi živečih slovenskih migrantih. Kako zelo pomembne so, se izrazi še močneje, ko jih ni oziroma so zelo šibke. Sogovornica, ki je s svojim možem odšla v Nemčijo v sedemdesetih ter se pozneje vrnila, je izjavila:

Midva sva delala oba v gastronomiji /.../ Smo se hoteli malo izpopolnit predvsem jezikovno in pa tudi, da malo vidiš, ne. Smo mislili, da bomo pol lahko malo več zaslužili /.../ Je bilo pa tako, da smo gor prišli k enemu Jugoslovanu, ki nas ni plačal, pa vse smo moral delati, enajst ur na dan. Nismo pričakovali, da bo tako /.../ Mi smo dobili prijatelje Nemce in so nam oni pomagal, ker Slovencev ni bilo, na druge se pa nisi mogel zanesti. Za nas je bil srečen dan, ko smo šli na konzulat v Frankfurt /.../ ta dan smo namreč malo pozabili, da smo v tujini, kajti na konzulatu smo vedno srečali koga, ki je govoril po naše. To nam je vedno dajalo neko moč ...

Poleg socialnega kapitala, ki je krožil v skupnosti, ima pomembno vlogo tudi socialni kapital, ki se prenaša s transnacionalnimi

mrežami in ključno vpliva na življenje migrantov. Redni obiski in stiki preko telefona in elektronske pošte omogočajo pomemben pretok informacij med diasporičnimi skupnostmi in domovino. V pričujoči raziskavi se je izkazalo pomembno dejstvo, da imajo vsi obravnavani migranti redne stike z družino in s prijatelji na obeh obalah oziroma v državah, s katerimi so povezani. Ne glede na to, ali so to slovenski ali irski migranti, ali so prišli iz Londona in Amerike ali pa iz Argentine, Francije in Nemčije, še vedno vzdržujejo redne stike z ljudmi v državi, od koder so nedavno prišli.

Pomembna komponenta simbolnega kapitala, ki omogoča nastanek in ohranitev določene skupnosti in transnacionalne socialne sfere, je tudi kulturni kapital. Značilne oblike kulturnega kapitala krožijo s številnimi aktivnostmi, predstavami in pripovedmi. V diasporičnih skupnostih je vloga kulturnega kapitala razvidna predvsem v procesu ustvarjanja doma. Ne glede na to, ali se osredotočimo na fizično dekoracijo domačega prostora, različne prakse, s katerimi migranti umišljajo dom, ali pa na njihove predstave o domu, je opazen določen vpliv kulturnega kapitala, ki kroži v skupnosti. Povezava doma in določene države v sebi skriva določeno vsebino, ki jo narekuje predstava o domovini, slovenskosti oziroma irskosti.

V slovenskih diasporičnih skupnostih so raba slovenskega jezika, prepevanje slovenskih pesmi, priprava slovenskih jedi ter druge aktivnosti oblika simbolnega vedenja, ki je rabil pri ohranitvi slovenskih skupnosti. Slovenski migranti so ustanovili skupna naselja, domove, društva, šole in založništvo; vse skupaj je pomagalo ohraniti slovenski duh. Redna srečanja slovenskih migrantov ter njihove aktivnosti so ustvarjale občutek kolektivne pripadnosti. Podobne karakteristike zaznamujejo tudi irske migrantske skupnosti. Kulturni kapital, ki kroži v omenjenih skupnostih, povečuje vpliv skupnosti na posameznikovo identifikacijo sebe in drugih. Omenjene aktivnosti in dogodki ustvarjajo in prenašajo že ustaljene podobe o določeni državi (Sloveniji ali Irski). Te podobe vsebujejo določene informacije o tem »kaj smo« in »kaj nismo« (Brumen 1996: 23). Kulturni kapital pa prav tako kot socialni prehaja meje diasporičnih skupnosti in kroži s transnacionalnimi vezmi in socialnimi mrežami.

Vpliv transnacionalnega habitusa na migrante, ki so prisotni v transnacionalnih socialnih svetovih, se jasno kaže tudi pri raziskovanju prihoda domov. Interaktivne dimenzije socialne igre se znova izkažejo kot izredno pomembne. V diasporičnih skupnostih so migranti umišljali in ohranjali določeno predstavo doma, ki je bila v obeh obravnavanih primerih tesno povezana z določeno državo, torej s Slovenijo ali z Irsko. Po migraciji pa se je ta povezava izkazala za precej problematično in nejasno. Pogovori z mojimi sogovorniki so razkrili, da so migranti ustvarili dom v obeh državah, pomen samega pojma pa se je pogosto prepletal. Prihod domov ni le odsev nostalgije povezave z domovino in mitom o vrnitvi, temveč je pogon za nove socialne projekte (Appadurai 1996; Stefansson 2004: 3). Prisotnost migrantov v transnacionalnem prostoru ne temelji na opustitvi določenega kulturnega in socialnega okolja, ampak omogoča ohranitev izvirnega kulturnega prostora ter instrumentalno prilagoditev novemu (Portes idr. 1999). Slednje se kaže tudi v predstavah in percepciji doma. Prihod domov je projekt, primarno usmerjen k ustvarjanju boljšega življenja ter bolj zadovoljive prihodnosti (Stefansson 2004). Sogovorniki so na primer poudarili različne razloge, ki so jih vodili v Slovenijo in na Irsko, pogosto poveza-

ne s praktičnimi odločitvami, ki so omogočale boljše zaposlitev ter socialno in ekonomsko varnost. Večina slovenskih migrantov iz Argentine je prišla v Slovenijo po letu 2001, ko je v Argentini nastopila ekonomska kriza. Tudi migranti iz Nemčije so se za vrnitev odločili zaradi boljšega ekonomskega položaja. Mnogo jih je prišlo po upokojitvi, saj so imeli možnost živeti v Sloveniji ter dobivati nemško pokojnino. Nekateri so se zaradi slabših življenjskih razmer celo vrnili, kar je pojasnila tudi sogovornica, ki je več let živela v Parizu: »Veliko Slovencev, tudi tistih iz druge generacije, je prišlo v Slovenijo zaradi slovenskih korenin, vendar so se potem večinoma iz ekonomskih razlogov vrnili nazaj v Francijo.« Podobno so tudi irski migranti, ki so prišli iz ZDA ali Anglije, svoj odhod na Irsko pogosto utemeljevali s praktičnimi razlogi. Vodila sta jih priložnost za boljše zaposlitev ter boljše plačilo. Večina starejših migrantov se je odločila za vrnitev na Irsko zaradi boljše socialne varnosti. Številni so se pridružili irskim programom, ki so odgovorni za ostarele, bolne ter fizično onespособljene posameznike, kot je na primer Safe-Home Programme.

Idea vrnitve v domovino vsekakor ni zanemarljiva. Sogovornik, ki je živel več let v Bostonu, je dejal: »Nazaj sem prišel, ker sem uspel prepričati podjetje, da me je poslalo nazaj. Ta pravi razlog, denar je bil ena stvar, ampak ta pravi razlog je bila družina.« Tudi kadar so migranti poudarili, da je njihovo vrnitev vodila želja po izpolnitvi hrepenenja po domovini, je močno prisotna vloga instrumentalnosti. Iskanje korenin v transnacionalni migraciji prevzema instrumentalno vrednost, saj občutki pripadnosti »delujejo kot rizoiden translokalni sistem, v katerem mobilni posamezniki lažje sprostijo identifikacijske sidriščne točke ter utemeljujejo večplastne in spremenljive identitete« (Rapič 2006: 186).

Pri obravnavanih migrantih predstave doma temeljijo na odnosu do etničnosti in umišljanja domovine ter hkrati tudi na legalnem in socialnem statusu ter na ekonomskih in političnih razmerjih v državi, kjer prebivajo. Torej nanje vplivata tako domovina kot diasporična skupnost, ki sta lahko entiteti v okvirih nacionalne države ali pa konstrukt umišljanja. V tej luči se je pojavila ideja »diasporične zavesti«, ki nakazuje na dvojnost oziroma celo večplastnost identifikacij, ki sočasno povezujejo posameznika z obema stranema, medtem ko zavest o tej večlokalnosti spodbuja željo po omenjeni povezavi (glej Vertovec 1999: 451). Zato je migrante treba obravnavati kot del diasporične skupnosti, ki ne označuje le skupine ljudi, ki živi zunaj nacionalnih meja domovine, temveč kot sodobni pojav, ki zajema pojave globalizacije, transnacionalnih kulturnih tokov in množičnih migracij. Pri tem se je treba zavedati, da diasporične skupnosti ustvarjajo razmere, ki oblikujejo družbeno realnost migrantov in vplivajo na kulturne tradicije, ki jih gojijo migranti do domovine, medtem pa domovina z njimi pogosto vzpostavlja aktivne stike in ključno vpliva prav na omenjene razmere (Moreton-Robinson 2003). Slednje se kaže tudi v predstavah o domu.

Na podlagi zbranih pripovedi lahko trdim, da je večina mojih sogovornikov ustvarila več kot en dom. Ta je v opisanih zgodbah razmejen med več skupnosti, držav, izkustev, spominov ter je sočasno umišljen na več lokacijah. Pri tem tako dom kot prostor vsakdanjih doživetij ter kot prostor izvora nista več enočrtna ter enostavna elementa. Kot je na primer poudaril sogovornik, ki je nekaj desetletij živel v Nemčiji:

Moj dom je tam, kjer se počutim dobro in kjer je moja družina. Torej imam več kot en dom. Vedno rečem, da grem domov v Nemčijo. Ampak ko se vračam nazaj, rečem, da grem domov v Slovenijo. Imam več domov, povsod tam, kjer imam tople odnose, čeprav mogoče kot domovino pa čutim Slovenijo, da je ta prava.

Pri potomcih emigrantov, ki so se rodili v diasporični skupnosti, se kompleksnost predstav kaže še izraziteje. Razvidno je, da niso ustvarili samo enega doma, temveč so razvili tudi povezovalno doma in domovine, povezane z dvema državama. Migrant iz Argentine slovenskega porekla, ki je bil rojen v diasporični skupnosti, je na primer tako predstavil kompleksno situacijo in prepletene občutke pripadnosti:

Kje je moj dom? Hmm. Imam dve domovini, drugače sploh ne vem, kam pripadam. Fizično sem Argentinec, imam dva državljanstva in ne mislim se jima odpovedati, ker sem bil rojen tam. Pogosto grem v Argentino, ampak sedaj živim tukaj.

Zelo podobno stanje, ki nakazuje na ambivalentnost občutij pripadnosti, je značilno tudi za irske migrante. Sogovornik, ki je več let živel v Ameriki, je dejal, da ko so še živeli tam ... »Definitivno smo imeli Irsko za dom. Če si recimo srečal nekoga, si ga vprašal, ali greste domov med počitnicami? Vedno je bilo to, da gremo domov. Z leti pa si začel spraševati, ali greste na Irsko med počitnicami.« Ko se je vrnil, je dom kot pojem in kot fizični prostor ostal dvoumen in nejasen:

Prva stvar, ki jo pomislim o domu, je prostor, kjer sem odrasčal. Tam, kjer je bila mama. Torej, če me kdo vpraša iz kje sem, bi rekel iz severnega dela Dublina, čeprav sem več let preživel v Ameriki. Moja žena je iz Wexlerja in tudi ona bo vedno trdila, da je iz tam, čeprav ni šla tja že vrsto let. Mislim, da vsi Irci to delajo /.../ Vendar zdaj živim v Blackrocku in ja, to je na en način moj dom.

Sklepne misli

Ob koncu naj poudarim, da pričujoča razprava ne ponuja vseh odgovorov na vprašanja, ki se pojavijo ob raziskovanju odnosa med domom in domovino, občutkov pripadnosti in identifikacij znotraj polja transnacionalnih migracij, in je tako temelj za nadaljnje raziskovanje. Pregled obstoječe antropološke literature na temo doma v transnacionalnem kontekstu odkriva naraščajočo priljubljenost med raziskovalci. Vzrok je treba poiskati v pomenu doma v vsakdanjem življenju ljudi, ki sega na razna področja. V nasprotju z bolj abstraktnimi pojmi transnacionalnosti, transnacionalnih socialnih svetov, transnacionalne diaspore ali pa deteritorializirane nacionalne države koncept doma ponuja konkretno analitično orodje pri raziskovanju identifikacij in občutij pripadnosti migrantov. Koncept sicer zajema vse našete pojme in procese, vendar je nekako bolj oprijemljiv in ponuja nove poglede na številne sodobne antropološke raziskave. Menim, da sta oba v besedilu predstavljena koncepta doma izredno učinkoviti orodji pri odkrivanju kompleksnosti procesa identifikacij transnacionalnih migrantov, saj osvetljujeta zapleteno povezavo med posameznikovo akcijo ter simbolnim kapitalom, ki kroži po mrežah transnacionalnih socialnih svetov. Zaobjemata kompleksnost in večplastnost pojmov, kot so diasporične skupnosti, domovina in dvoumnost identitet ter vsaj deloma razkrivata kompleksen proces pogajanja, redefiniranja in umišljanja identitet.

Viri in literatura

- AHMED, Sara: Home and Away: Narratives of Migration and Estrangement. *International Journal of Cultural Studies* 2(3), 1999, 329–347.
- AHMED, Sara idr: Introduction. V: Sara Ahmed, Claudia Castañeda, Anne-Marie Fortier in Mimi Sheller (ur.), *Uprooting/Regrounding: Questions of Home and Migration*. Oxford in New York: Berg, 2003, 1–10.
- AL-ALI, Nadjie in Khalid Koser: Transnationalism, International Migration and Home. V: Nadjie Al-Ali in Khalid Koser (ur.), *New Approaches to Migration? Transnational Communities and the Transformation of Home*. London in New York: Routledge, 2002, 15–17.
- ALLARD, Andrea: Capitalizing on Bourdieu: How Useful are Concepts of »Social Capital« and »Social Field« for Researching »Marginalized« Young Women? *Theory and Research in Education* 3(1), 2005, 63–79.
- ANDERSON, Benedict: *Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: ISH, 1998.
- APPADURAI, Arjun: *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
- ARMBRUSTER, Heidi: Sudanese Identity in Diaspora and the Meaning of Home: The Transformative Role of Sudanese NGOs in Cairo. V: Nadjie Al-Ali in Khalid Koser (ur.), *New Approaches to Migration? Transnational Communities and the Transformation of Home*. London in New York: Routledge, 2002, 17–34.
- BASCH, Linda, Nina Glick Schiller in Christina Blanc-Szanton (ur.): *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-states*. Langhorn: Gordon and Breach, 1994.
- BIRDWELL-PHEASANT, Donna in Denise Lawrence-Zuñiga: Introduction. V: Donna Birdwell-Pheasant in Denise Lawrence-Zuñiga (ur.), *House Life: Space, Place and Family in Europe*. Oxford in New York: Berg, 1999, 35–54.
- BOURDIEU, Pierre: *The Logic of Practice*. Stanford, CA: Stanford University Press, 1990.
- BROWNER, Frances: *Coming Home*. Dublin: Original Writing Ltd, 2008.
- BRUMEN, Borut: Time, Space, and Social Construction of Identity. V: Bojan Baskar in Borut Brumen (ur.), *MESS, Mediterranean Ethnological Summer School*, Vol. 2. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 1996, 71–84.
- FAIST, Thomas: Transnationalization and International Migration: Implications for the Study of Citizenship and Culture. *Ethnic and Racial Studies* 23(2), 2000, 189–222.
- FRIEDMAN, Jonathan: From Roots to Routes: Tropes for Trippers. *Anthropological Theory* 2(1), 2002, 21–36.
- GLICK Schiller, Nina in Linda Basch: From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration. *Anthropological Quarterly* 68(1), 1995, 48–63.
- GUPTA, Akhil in James Ferguson (ur.): *Culture, Power, Place: Explorations in Critical Anthropology*. Durham in London: Duke University Press, 1997.
- GUPTA, Akhil in James Ferguson: Beyond Culture: Space, Identity and the Politics of Difference. V: Jeffrey A. Sluka, C. G. Antonius in M. Robben (ur.), *Ethnographic Fieldwork: An Anthropological Reader*. Malden, Oxford in Carlton: Blackwell Publishing, 2007, 337–346.
- HANNERZ, Ulf: *Transnational Connections*. London in New York: Routledge, 1996.
- HILLER, Jean in Emma Rooksby: *Habitus: A Sense of Place*. Melbourne: The University of Melbourne and the Australian National University, 2005.
- KEARNEY, Michael: The Local and the Global: The Anthropology of Globalization and Transnationalism. *Annual Review of Anthropology* 24, 1995, 547–565.
- KELLY, Phillip in Tom Lusis: Migration and the Transnational Habitus: Evidence from Canada and Philippines. *Environment and Planning* 38, 2006, 831–847.
- LUCAS, Susan in Bandana Purkayastha: »Where is Home?« Here and There: Transnational Experiences of Home among Canadian Migrants in the United States. *GeoJournal* 68(2–3), 2007, 243–256.
- MALLET, Shelley: Understanding Home: A Critical Review of the Literature. *The Sociological Review* 52(1), 2004, 62–89.
- MARCUS, George E.: Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography. *Annual Review of Anthropology* 24, 1995, 95–117.
- MINTZ, Sidney W.: The Localization of Anthropological Practice: From Area Studies to Transnationalism. *Critique of Anthropology* 18(2), 1998, 117–133.
- MORETON-Robinson, Aileen: I Still Call Australia Home: Indigenous Belonging and Place in White Postcolonizing Society. V: Sara Ahmed, Claudia Castañeda, Anne-Marie Fortier in Mimi Sheller (ur.), *Uprooting/Regrounding: Questions of Home and Migration*. Oxford in New York: Berg, 2003, 23–41.
- PORTES, Alejandro: Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities. *International Migration Review* 31(4), 1997, 799–825.
- RAPPORT, Nigel: *I am Dynamite*. London in New York: Routledge, 2003.
- RAPPORT, Nigel in Andrew Dawson (ur.): *Migrants of Identity: Perception of Home in the World of Movement*. Oxford in New York: Berg, 1998.
- RAPPORT, Nigel in Joanna Overing: *Social and Cultural Anthropology: The Key Concepts*. London in New York: Routledge, 2004.
- REPIČ, Jaka: »Po sledovih korenin«: Transnacionalne migracije med Argentino in Evropo. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2006.
- REPIČ, Jaka: Shifting Home and Identities: Being Slovenian in Argentina and Argentinean in Slovenia. V: Jaka Repič, Alenka Bartulović in Katarina Sajovec Altschul (ur.), *MESS, Mediterranean Ethnological Summer School* 7. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2008, 169–187.
- ROBBEN, Antonius: Multi-sited Fieldwork. V: Jeffrey A. Sluka in Antonius C. G. M. Robben (ur.), *Ethnographic Fieldwork: An Anthropological Reader*. Malden, Oxford in Carlton: Blackwell Publishing, 2007, 331–335.
- SALIH, Ruba: Senegal is Our Home: The Anchored Nature of Senegalese Transnational Networks. V: Nadjie Al-Ali in Khalid Koser (ur.), *New Approaches to Migration? Transnational Communities and the Transformation of Home*. London in New York: Routledge, 2002, 51–68.
- STEFANSSON, Anders H.: Homecomings to the Future: From Diasporic Mythographies to Social Projects of Return. V: Fran Markowitz in Anders H. Stefansson (ur.), *Homecomings: Unsettling Paths of Return*. Lanham MD: Lexington Books, 2004, 2–21.
- VERTOVEC, Stephen: Conceiving and Researching Transnationalism. *Ethnic and Racial Studies* 22(2), 1999, 447–462.
- VERTOVEC, Stephen: Migrant Transnationalism and Modes of Transformation. V: Alejandro Portes in Josh DeWind (ur.), *Rethinking migration: New Theoretical and Empirical Perspectives*. New York in Oxford: Berghahn Books, 2007a, 149–180.
- VERTOVEC, Stephen: Introduction: New Directions in the Anthropology of Migration and Multiculturalism. *Ethnic and Racial Studies* 30(6), 2007b, 961–978.
- WALSH, Katie: British Expatriate Belongings: Mobile Homes and Transnational Homing. *Home cultures* 3(2), 2006, 123–144.
- WILLIS, Katie, Brenda Yeoh in Abdul Khader Fakhri: Transnationalism as a Challenge to the Nation. V: Brenda Yeoh in Katie Willis (ur.), *State, Nation, Transnation: Perspectives of Transnationalism in the Asia – Pacific*. London: Routledge, 2003, 1–16.
- WIMMER, Andreas in Nina Glick Schiller: Methodological Nationalism and Beyond: Nation-state Building, Migration and the Social Sciences. *Global Networks* 2(4), 2002, 301–334.

The Notion of Home in the Narratives of Slovene and Irish Return (Transnational) Migrants

The principal aim of the study on Slovene and Irish return migrants and their descendants, which served as the basis for this text and was made between 2007 and 2009, is to explore the impact of transnational social worlds on notions of home and the relations between diasporic communities and their members' original homeland. The premise of this work is that all associations of space, people, and culture are social and historic constructs that should be explained rather than accepted as given facts.

The notion of home is examined with the help of two concepts serving as analytical tools, namely the concept of home-making and the concept of home-coming. While the first term refers mainly to the home's outward look and social and cultural practices that take place within it the second one refers to imagined constructs of the space that is perceived by migrants as their homeland. The study of the way of life of migrants consequently explores their life not only in diasporic communities but also after their arrival to Slovenia or to Ireland.

In this study, migrants are perceived as individuals who are daily faced with numerous decisions and activities with which they try to control their life. However, they are still intertwined in networks of social relations, political and economic institutions, and migrant strategies of nation-states which are usually beyond their influence. In view of this, the author of this text attempts to apply the concept of habitus to transnational social worlds in order to present how migrants create and shape their identity within the space which contains networks and contacts between diasporic communities and the homeland; particular emphasis is on the concept of transnational habitus (Kelly and Lusi 2006).

Migrants living in diasporic communities have created and maintained a certain notion of home that in both cases explored in this study was closely linked with a certain country, in this case either with Slovenia or with Ireland. The transfer of symbolic capital has enabled and maintained identification of individual migrants as Slovenes or as the Irish, thus preventing their assimilation into immigrant society. Important factors in this process were transnational activities that supported identification with both countries. As a result, one's arrival home does not merely reflect nostalgic ties with one's homeland and the myth of returning home, but possesses a strong instrumental value. Notions of home are thus based on migrants' relation with ethnicity and imagined homeland, and at the same time also on legal and social statuses and economic and political relations in the country in which migrants live.

